

FØRSTEREGISTRERING AV
KULTURMINNER I
SUNDHEIMSVASSDRAGET,
VANG OG VESTRE SLIDRE KOMMUNER,
OPPLAND

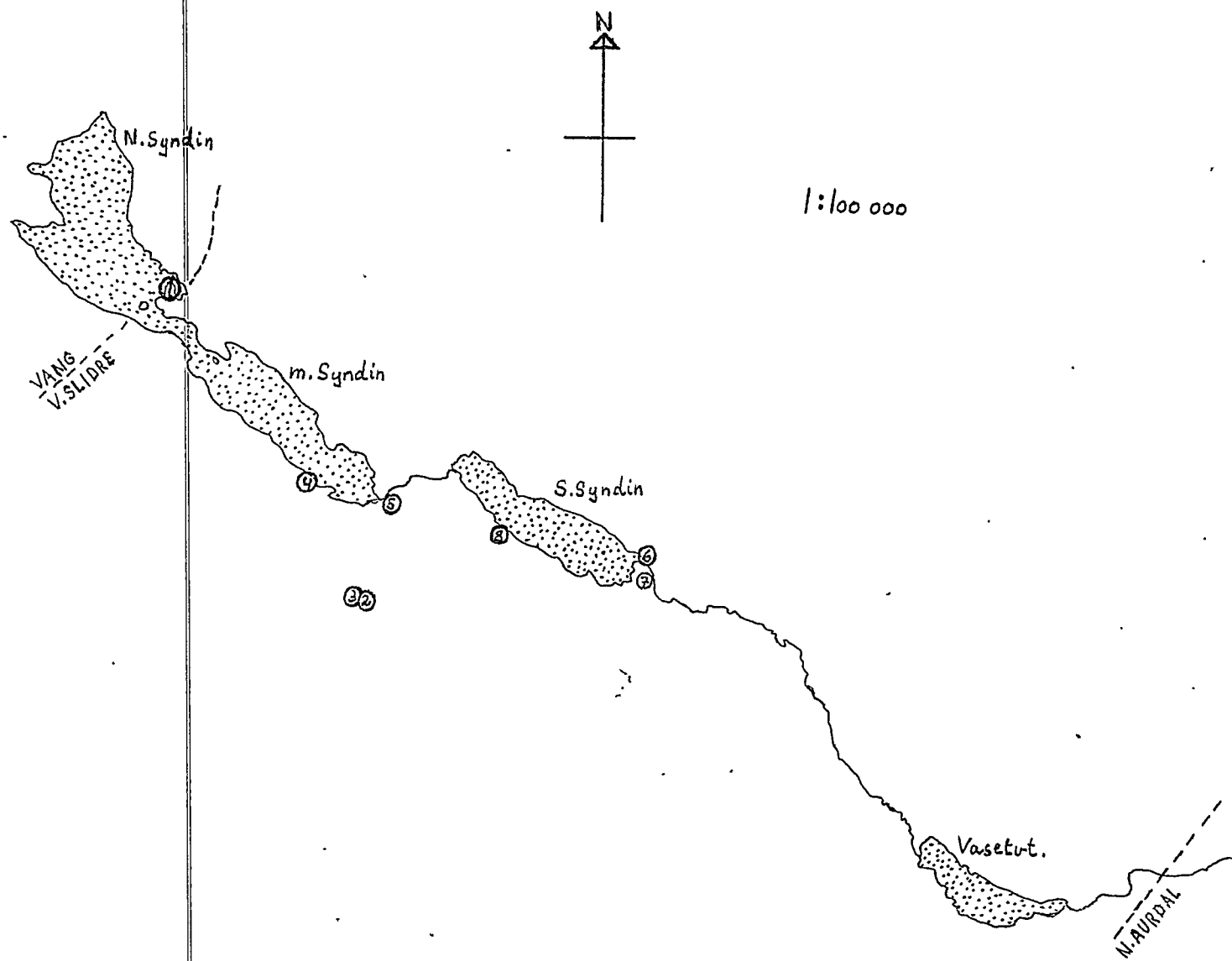
Helge Braathen

OSLO
1982

INNHold:

Innledning	s. 1
Naturgrunnlaget	s. 1
Topografi	s. 1
Vegetasjon	s. 2
Tidligere arkeologisk aktivitet i området	s. 2
Kartgrunnlag for registreringen	s. 3
Registreringsområde - registreringsmetode	s. 3-4
Registrerte kulturminner	s. 4-11
Mulige konflikter kulturminner/kjente utbyggingsplaner	s. 11
Kulturhistoriske konklusjoner	s. 12
Detaljkart	
Fotoliste	s. 12
Fotos	

KART A
Oversikt Sundheimsvassdraget med registrerte lokaliteter.

INNLEDNING

Sundheimsvassdraget er her definert som fjellvatnene Nordre, Midtre og Søndre Syndin, Vasetvatnet, samt vassdragsforbindelsene mellom disse og Strondafjorden.

Sundheimvassdraget løper parallellt med hoveddalføret i Vestre Slidre. Størstedelen av vassdraget ligger i Vestre Slidre kommune, mens nordligste del, største- parten av Nordre Syndin, ligger i Vang kommune, og nedre del av Sundheimselva ligger i Nord-Aurdal kommune. Opprinnelig dreneringsretning er fra NV mot SØ.

Kart A.

NATURGRUNNLAGET

TOPOGRAFI

Syndinvatna er skilt fra hoveddalføret i V. Slidre ved et relativt flatt fjellplatå som når opp mot 1100 m.o.h. Mot Vang hovedbygd i N og NV faller terrenget direkte fra N-enden av Nordre Syndin.

Nordre og Midtre Syndin ligger 937 m.o.h. Søndre Syndin ligger 909 m.o.h. Mellom disse rant opprinnelig elva Hulja. Denne har vært tørrlagt siden ca. 1720, da den dengang sammenhengende "Øvre Sunden" (Nordre og Midtre Syndin) fikk et kunstig utløp mot N. (Ruge 1943: 161).

Fra Søndre Syndins SØ-ende renner Krokåni ned mot Vasetvatnet - 798 m.o.h. Vasetvatnet er skilt fra hoveddalføret ved en skogkledd ås med en topp - Alfjell - på 1137 m.o.h. Vatnet drenerer mot Ø via Sundheimselva, som faller ut i Strondafjorden vis á vis Ulnes kirke.

SV for Nordre/Midtre Syndin reiser det nærmere 1600 m høye Gilafjellet seg temmelig bratt fra en smal land- brem.

SV for Søndre Syndin er terrenget flatere og mer viddepreget over mot Grønsenn, Movatn, Svenskin og Flyvatn, som ligger på rundt 850-60 m.

VEGETASJON

I NV-delen av Nordre Syndin finnes frodig fjellbjørkeskog. Forøvrig virker vegetasjonen langs Syndinvatna tildels kulturpåvirket. Den er preget av dvergbjørk, kraftig vier og eier med enkelte innslag av høyfjellsgran og -furu. I gamle seterområder finnes utstrakte grasvoller.

Vi ble fortalt at treslagene var blitt sterkere representert i løpet av de siste tiårene.

TIDLIGERE ARKEOLOGISK AKTIVITET I OMRÅDET

"Fra dette fjellstrøk foreligger fra gammelt av meldinger om oldtidsminner, og det var herfra Universitetets Oldsaksamling fikk de første sikre gravfunn fra fjellsetrer. Det er - om man kan bruke et slikt uttrykk - et klassisk område for jernalderens høyfjellsarkeologi." (Hougen 1947: 200).

Slik omtalte professor Bjørn Hougen "seterviddene" mellom Hallingdal, Hemsedal og Valdres.

Han beskriver flere funn og fornminner langs Helin/Flyvatnkomplekset; Tislevassdraget, som går parallellt med Sundheimsvassdraget, SV for dette.

Han nevner ingen funn eller kjente fornminner ved Sundheimsvassdraget.

Såvidt vites er det ikke senere foretatt arkeologiske undersøkelser i det aktuelle området. Selve Sundheimsvassdraget må derfor sies å ha vært helt ukjent i arkeologisk sammenheng før registreringen i 1982.

Kunnskapene om nabovassdraget i SV (Tislevassdraget) ga imidlertid forventninger om funn.

KARTGRUNNLAG FOR REGISTRERINGEN

Til bruk ved registreringen hadde vi følgende kartmateriale:

- Magasinkart Syndinvn. M = 1:5000
- Magasinkart Vasetvn. M = 1:5000
- Damstedkart M. Syndin M = 1:1000
- Damstedkart S. Syndin M = 1:1000
- ØK for V. Slidre-delen av omr.,
bortsett fra statsalmenning M = 1:5000

Det ble ikke nyttet flyfoto under registreringen.

REGISTRERINGSOMRÅDE - REGISTRERINGSMETODE

Formålet med førsteregistreringen var å gi en veiledende oversikt over mulighetene for fornminner langs Sundheimsvassdraget.

Med den oppsatte tidsrammen måtte vi konsentrere oss om stikkprøver på lovende punkter langs vassdraget. Dette var i første rekke områder omkring opprinnelige sund og oser, hvor man erfaringsmessig vet at fornminnebestanden kan være høy.

Det er på det rene at den planlagte utbyggingen vil ha minimale konsekvenser for Nordre og Midtre Syndin når det gjelder selve reguleringssonen. Imidlertid må man på et såpass forberedende stadium regne med også andre inngrep i området enn bare en neddemningsone, slik at mulighetene for fornminner i noen avstand fra strandsonen må vurderes.

Også når det gjelder Søndre Syndin og Vasetvatn er de planlagte reguleringene beskjedne, selv om det her er

planlagt flommagasiner. Likevel må vi regne med at f.eks. steinalderboplasser, som erfaringsmessig oftest ligger i vannkanten, kan bli berørt.

Det er innen moderne arkeologi vesentlig å kunne se sammenhenger over lange tidsrom, slik at bruksmåter i steinbrukende tid (fram mot vår tidsregnings begynnelse) kan ses i samband med senere utnytting av fjellet. Derfor er det ikke tilstrekkelig å se et neddemmingstruet strandbelte isolert.

Området rundt Sundheimsvassdraget er således ikke avgrenset til strandsonene. Registreringene er som nevnt foretatt stikkprøvemessig.

Følgende områder er overhodet ikke undersøkt:

NV-sida av Nordre Syndin (Bjørkeskog).

NØ-sida av Midtre Syndin (Støls- og hytteområde).

NV-delen av Vasetvatn.

Hulja's løp.

Krokånis løp.

Sundheimselvas løp.

Videre er Søndre Syndins bredder lite undersøkt. Her er imidlertid mulighetene for fornminner få, p.g.a. vidstrakte myrområder.

S-sida av Vasetvatn er relativt grundig undersøkt, forøvrig er ikke vatnet registrert. Det er imidlertid få muligheter for kulturminner langs Vasetvatnets bredder, p.g.a. myrområder og brattlende.

REGISTRERTE KULTURMINNER

R1: Bogastille

Beliggenhet: I sterkt kupert landskap Ø for sundet mellom N-re og Midtre Syndin. Koord.
Magasinkart: N-S 19325 Ø-V 19325.

Beskrivelse: Bogastillet er nedgravd i NØ-kant av steil morenetopp. Langs NØ-kant av denne gropa er det lagt opp et par skift heller.

L. NØ-SV 2,5 m

B. 1,5 m

D. 0,5 m

Kartutsnitt nr. 1.

Foto nr. 1.

R2: Groper

Beliggenhet: Ca. 70 m NØ for den V-ligste av Svultstølene. På en småkupert stølsvoll be- vokst med gras og spredt einer. Området ligger utenfor kartdekningen, 1,5 km S for S-enden av midtre Syndin.

Beskrivelse: 1) Avlangt gryteformet grop. To heller syn- lige, på tvers av lengderetningen, med 1.0 m avstand.

Et prøvestikk i bunnen viste skifergrus og svakt trekullblandet humus.

L. NV-SØ 2,0 m

B. 1,2 m

D. 0,4 m

10 m NØ for 1):

2) Tilsvarende grop, men kun 0,3 m, og uten synlige stein.

Foto nr. 2, 3.

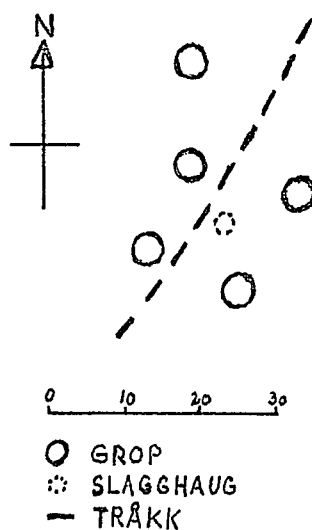
R3: Fangstanlegg/jernvinne

Beliggenhet: Ca. 200 m N for stølen nevnt under R2, på større Ø-V-gående morenerygg i om- liggende myr. Anlegget ligger i ryggens Ø-ende. Området var ikke dekt av kart- materialet.

Beskrivelse: Anlegget består av 5 runde groper, med diameter ca. 4 m og dybde 1,2 - 1,5 m. Gjennom anlegget går et tråkk i NØ-SV-lig retning.

Midt i anlegget ligger en uregelmessig, lav slagghaug. Slagg finnes også spredt i området.

Det ble tatt prøvestikk i gropene, men det ble ikke funnet hverken kull eller slagg. Jorda omkring gropene var til dels kullholdig.

R4: Steinalderboplass?

Beliggenhet: På S-sida av rund grusrygg på SV-sida av midtre Syndin.

Koord. Magasinkart: NS 16350 ØV 21100.

Beskrivelse: Lokaliteten ligger på en svakt skrånende, S-ventt slette. N for denne reiser grusryggen seg i 2-3 m høyde.

To prøvestikk ble tatt. I det ene følgende stratigrafi:

Ti cm torv og torvjord. Under dette ei kullstripe. Derunder et to cm. tykt lag sterkt leirholdig, grå jord. Derunder rødlig grus, sand og skiferbiter.

Funn: Kull, et mulig kvartsavslag og en trolig skjørbrent stein.

Kartutsnitt nr. 2.

Foto nr. 4, 5.

R5: Samling fornminner

Beliggenhet: 150 m NØ for SØ-ligste bukt av midtre Syndin. På opprinnelig strandvoll ved utløpet av Hulja.

Koord. Magasinkart: N-S 15950 Ø-V 21850.

Beskrivelse: 1) "Gammetuft"?/Gravhaug?

Sirkulær formasjon med "krater" i midten. Diam. 9,5 m. Høyde ca. 0,7 m, "kraterets" diam. 4 m, dybde ca. 0,6 m.

Et prøvestikk i N-re del av formasjonen viste kullblandet, svart matjord. Ett flintavslag med kraftige knusespor ble funnet i stikken.

Et prøvestikk i "krateret" viste 15-20 cm stratifisert (?) torvjord over auren.

20 m SSØ for 1):

2) Gravhaug med fotgrøft.

Diam.: 10 m. Fotgrøftas bredde: 1 m.

Høyde fra bunn av fotgrøft til topp av gravhaug: ca. 1,3 m.

Haugen virker urørt. En liten, spiss topp midt på haugen er trolig ei "ørnetue"; guano med sterk torvvekst. Under denne finnes enkelte stein, ellers er haugen oppbygd av sand.

Kartutsnitt nr. 3.

Foto nr. 6, 7.

R6. Lokalitet med strukturer i bakken

Beliggenhet: På lav strandvoll som strekker seg N-over fra utløpet fra S. Syndin.

Koord. Magasinkart: N-S 14580 Ø-V 26280.

Beskrivelse: 1) Sannsynlig nausttuft.

Denne tegner seg som en svak forsenkning med parallelle sider på tvers av strandvullen. "Bakvegg" er ikke synlig.

Bredde 2,2 m, dybde 0,1 - 0,2 m.

Prøvestikk ga bare et tynt grastorvlag over strandgrus.

S for, og kloss inntil 1):

2) Rundaktig forhøyning,

dels omgitt av grunn grøft. Forhøyningen er bygd opp i to "trinn". Det undre har diam. ca. 4 m og høyde 0,1 - 0,2 m.

I NNV-re utkant en synlig stein.

Midt på denne forhøyningen en mindre, tilsvarende. Denne har dog en grop i midten, og vullen som derved dannes, er utflatet i N og S, slik at den øvre forhøyningen nærmest har form som en parentes. Etpar stein synlige.

Et grunt prøvestikk ga kraftig kull-
blandet jord. Prøvestikk utenfor viste
ikke kull.

Tett utenfor forhøyningen, i NØ, er
grastorva avskrappt, og grusen ligger
bar. Her ble det funnet et kraftig,
retusjert flintavslag - trolig en
slurvete utført flatehogd pilspiss.

Kartutsnitt nr. 4.

Foto nr. 8, 9.

R7: Jernvinneanlegg og gravrøys

Beliggenhet: 110 m SSØ (183^G) for brua over utløpet
fra S. Syndin. Ca. 25 m Ø for høyde
914,0.

Koord. Magasinkart N-S 14375 Ø-V 26325.

Beskrivelse: 1) Fire kullgroper.

Diam. 3,5 - 4 m, dybde ca. 1 m. Det
finnes slagg i området.

30 m S for 1):

2) Gravrøys.

Overgrodd av lys mose, skiller seg der-
med klart fra omgivelsene, som er tett
einer- og dvergbjørkkratt. Mange stein
er synlige.

Røysa er urørt.

Diam.: 6-7 m, høyde ca. 0,5 m.

Kartutsnitt nr. 4.

Foto nr. 10

R8: Anlegg av ukjent karakter

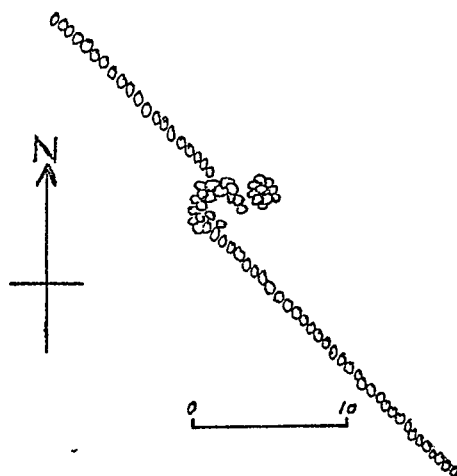
Beliggenhet: Rett nedenfor veien langs SV-sida av
S. Syndin, og synlig fra denne. Neden-
for løper en rund tange ut i våtnet.

Koord. Magasinkart: N-S 15200 Ø-V 24150.

Beskrivelse: Lokaliteten består av to NV-SØ-gående
steinrekker. Disse er prallellforskjøvet,
slik at der den S-ligste ender, starter
den N-ligste, men ca. 2-3 m mot NØ.
I området hvor rekkene møtes finnes en
nærmest hestekoformet steinkonstruksjon
med åpning mot SØ, samt en steinrøys
inntil denne på Ø-sida.

Kartutsnitt nr. 5.

Foto nr. 11.

I tillegg til de registrerte objektene ble det observert atskillige jernvinnerester i stølsområdene ved NV-enden av S. Syndin. Systematiske registreringer ble ikke foretatt, men det er grunn til å tro at området er ei rik "jernvinnebygd".

Foto: 12, 13.

MULIGE KONFLIKTER KULTURMINNER/KJENTE UTBYGGINGSPLANER

Slik utbyggingsplanene framgår av Vestfold Kraftselskaps "Informasjonsbrosjyre om prosjektet Sundheimselven Kraftverk i Valdres" av januar -82, kan følgende direkte konfliktpunkter forutses i forhold til kulturminner registrert sommeren 1982:

R5: Ved kanaliseringsarbeide i Hulja (beskrevet i nevnte brosjyre: "Oversikt vedr. nedbørsfeltene. Beskrivelse av prosjektet", pkt. 1), vil fornminnet utilsomt bli berørt. Dette ligger på brinken umiddelbart ved den originale utløpsosen.

Se kartutsnitt nr. 6.

R6: Ved etablering av flommagagsin i S. Syndin (beskrevet på ovenfor angitte sted, pkt. 2) vil R6 bli neddemt.

Se kartutsnitt nr. 7.

R7: Flommagasinets damsted ved S. Syndin er i ovennevnte brosjyres kart inntegnet i området for dette fornminnet. Det må antas at R7 vil bli ødelagt ved anlegget.

Med unntak av kanaliseringsarbeidene ved R5, utløpet av midtre Syndin, vil den foreslåtte reguleringen ikke skade eventuelle kulturminner ved N-re og midtre Syndin, eldre enn ca. 1720, da vannstanden ble senket ca. 2 m.

Reguleringssonene ved S. Syndin og Vasetvatnet må ved en eventuell utbygging registreres nøyere enn hva som hittil er gjort.

Rigg- brakke- og anleggsområder samt veitraséer vil komme i konflikt med kulturminner, ettersom førsteregistreringen

viser at området er interessant ut fra et kulturhistorisk synspunkt.

KULTURHISTORISKE KONKLUSJONER

Førsteregistreringen av Sundheimsvassdraget ga som resultat et variert inntrykk av områdets kulturminnebestand. Flere sider ved høyfjellsutnyttelsen i eldre tid er illustrert: Fangst, jernvinne, fiske? (R6) og opphold uten at vi kan si bakgrunn for denne. En eller annen form for fastere tilknytning til området antydes ved gravminnene. Særlig finner jeg gravrøysa med nær stedstilknytning til jernvinna R7, interessant i så måte.

I det hele må Syndinvatnene og tilliggende områder sies å gi gode muligheter for utforsking av tidlig fjellbruk. Et særlig moment av betydning er også det relativt konsentrerte området. Fra N-enden av N. Syndin til SØ-enden av S. Syndin er det således bare 11-12 km.

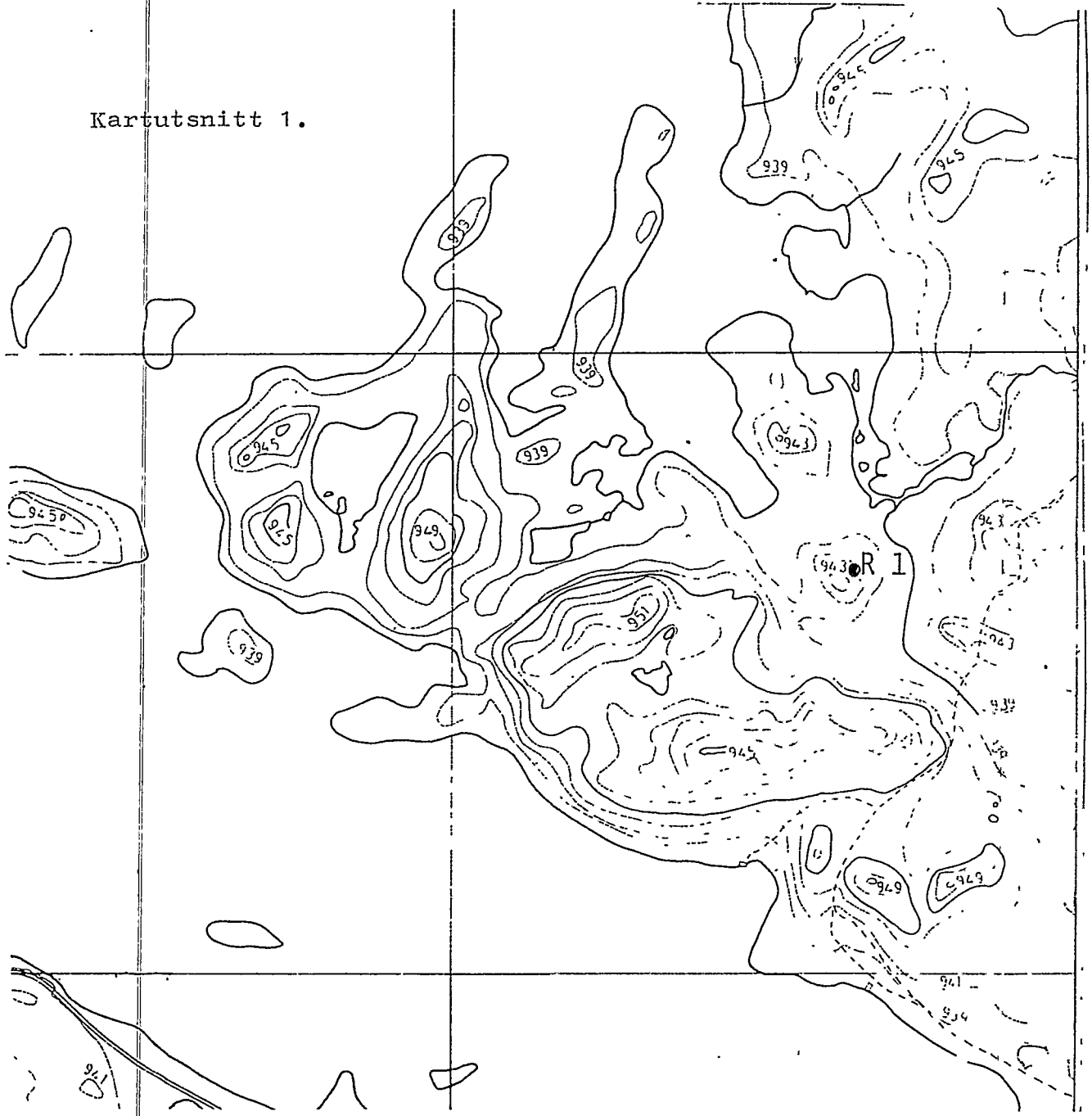
FOTOLISTE:

- 1: R1 fra S.
- 2: R2-omv. fra Ø.
- 3: R2-1
- 4: R4 fra S. Lokaliteten er ved personen.
- 5: R4. Kullstripe i prøvestikk.
- 6: R5-2 fra NØ.
- 7: R5-området på strandvollen til v. for stølen midt i bildet.
- 8: R6-2 fra N.
- 9: R6-området ved naustene midt i bildet.
- 10: R7-2 fra S.
- 11: R8 (den hestesko-formete konstruksjonen og steinrøysa).
- 12: Kullgrop i stølsgrenda NV for S. Syndin.
- 13: Stølsgrenda NV for S. Syndin fra Ø.

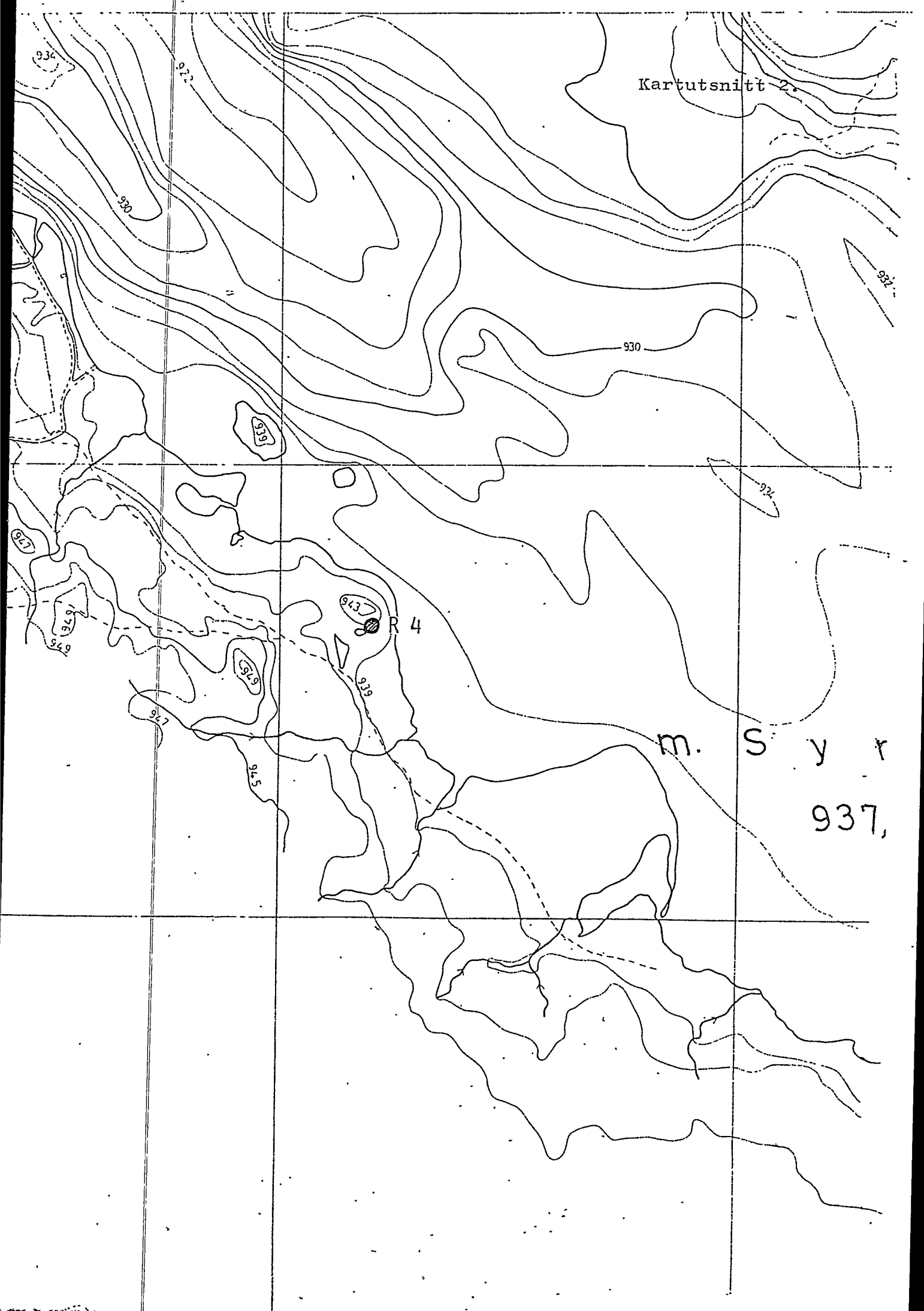
LITTERATUR:

- Ruge 1743: Slidre Prestegjeld. I :Tidsskr. for Valdres Hist.-lag. 1926-27.
- Hougen 1947: Fra Seter til Gård. Oslo

Kartutsnitt 1.

Kartutsnitt 2.

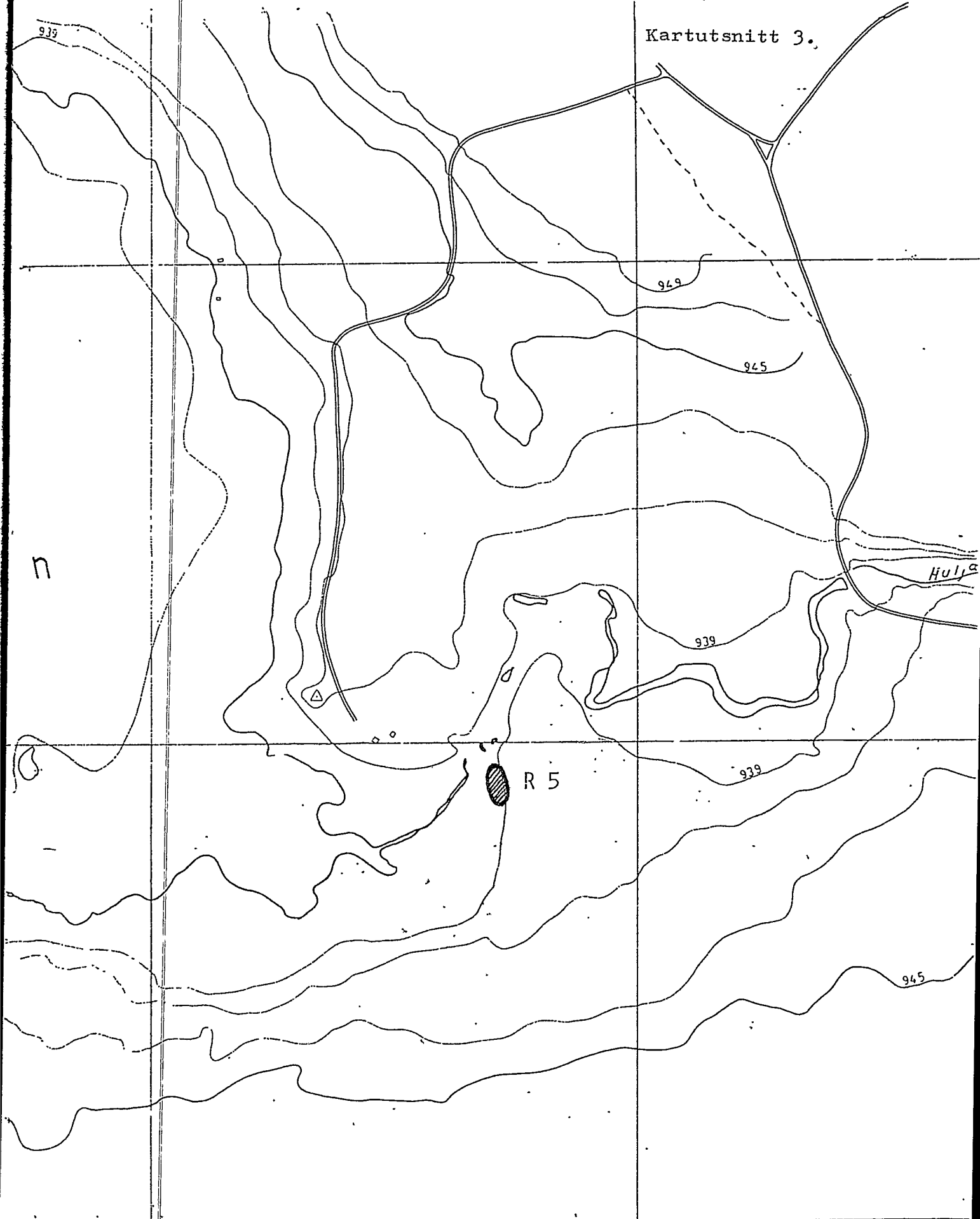

R 4

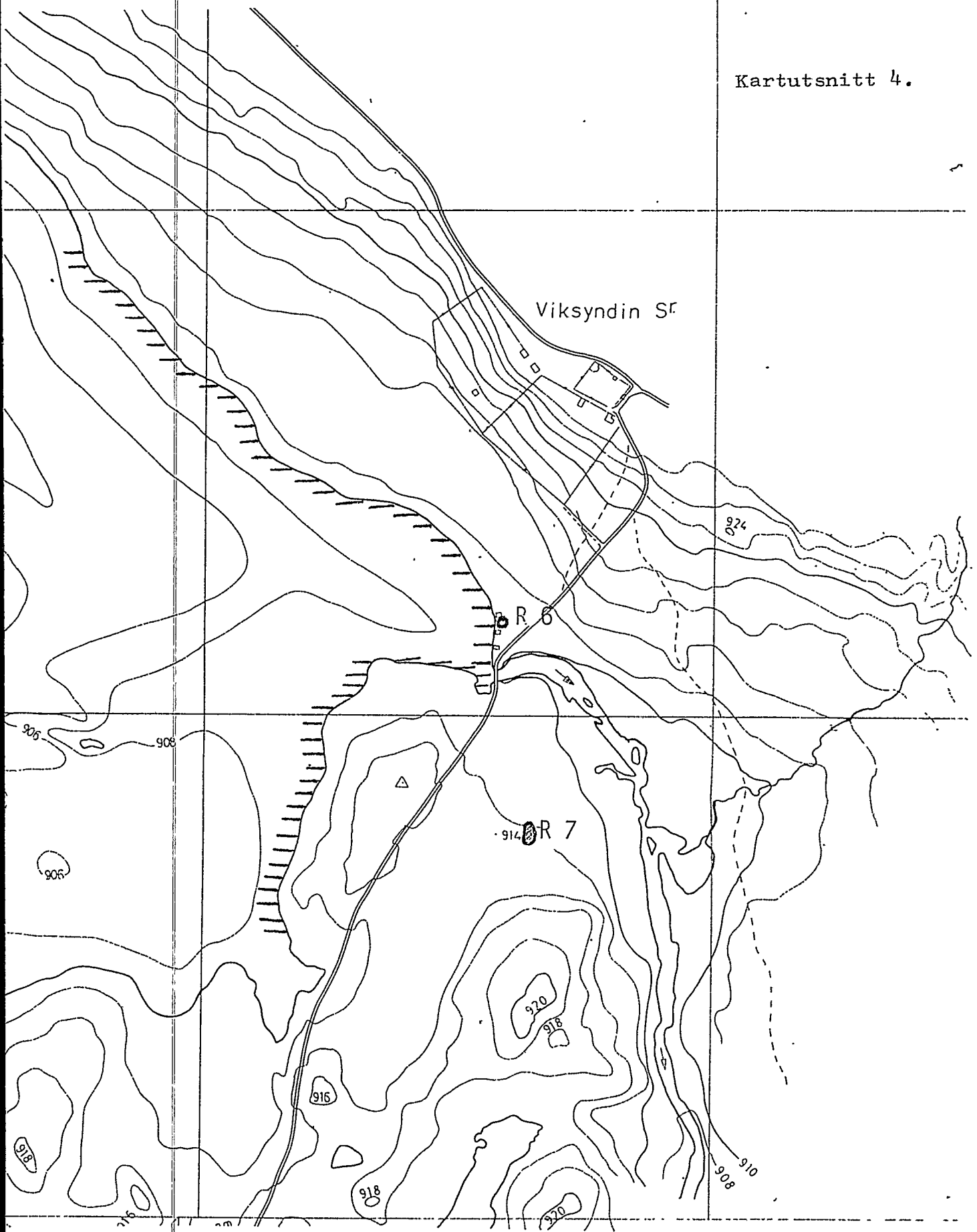
m. S y r

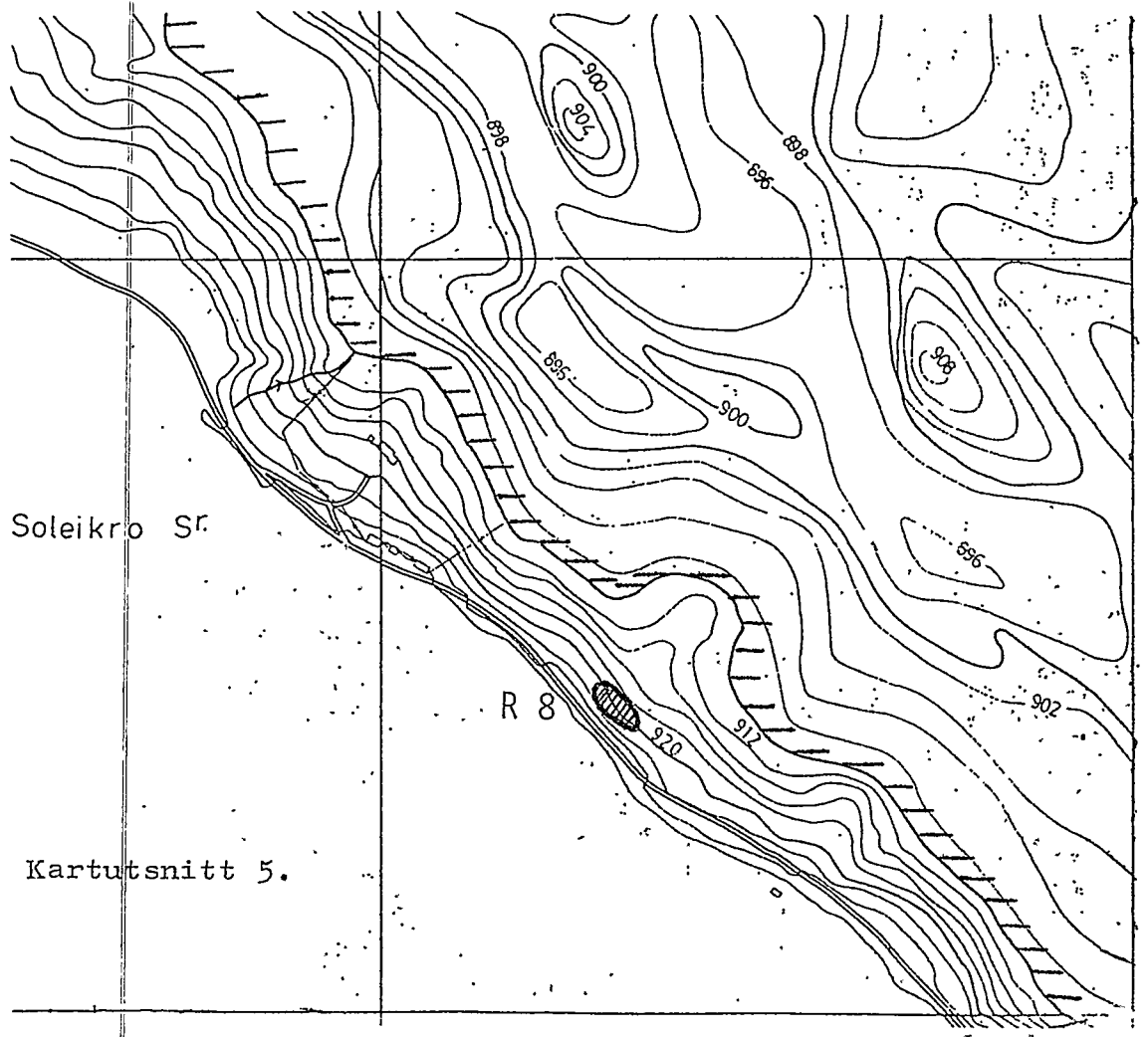
937,

Kartutsnitt 3.

Kartutsnitt 4.

Soleikro Sf.

R 8

Kartutsnitt 5.

9400

Kartutsnitt 6.

9405

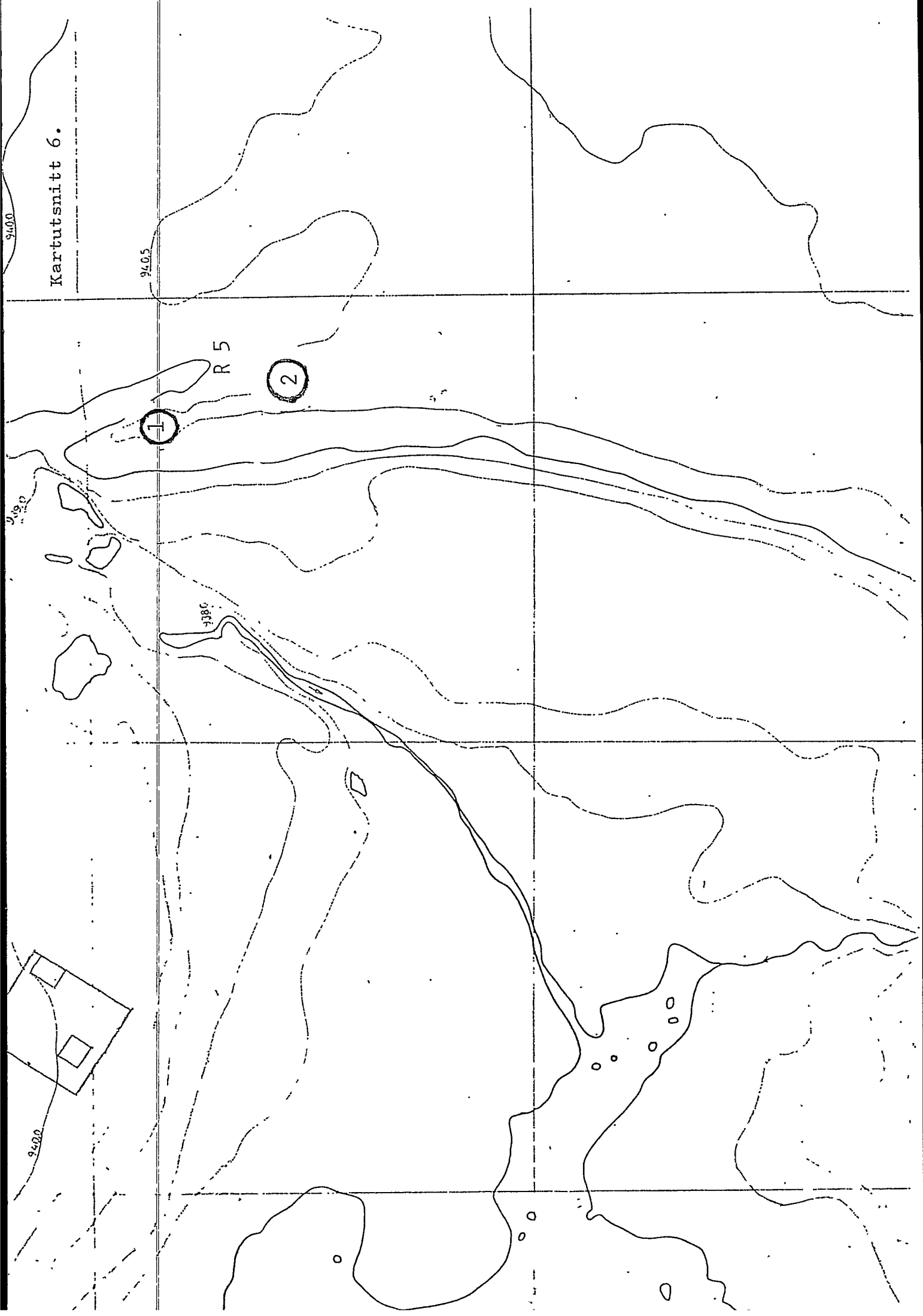
R 5

1

2

338

9400

Kartutsnitt 7.

S, SYNDIN

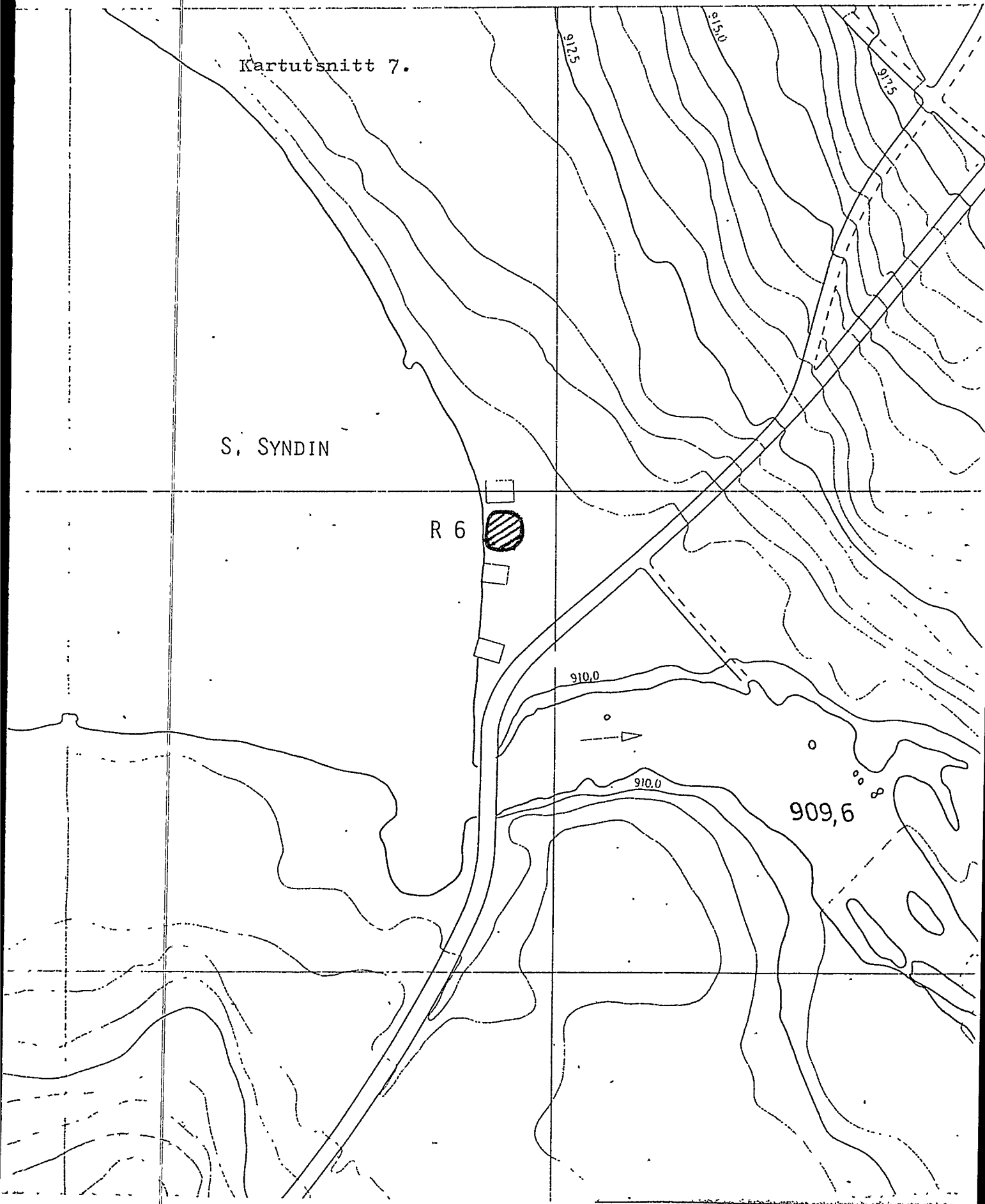
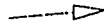
R 6

910.0

910.0

909,6

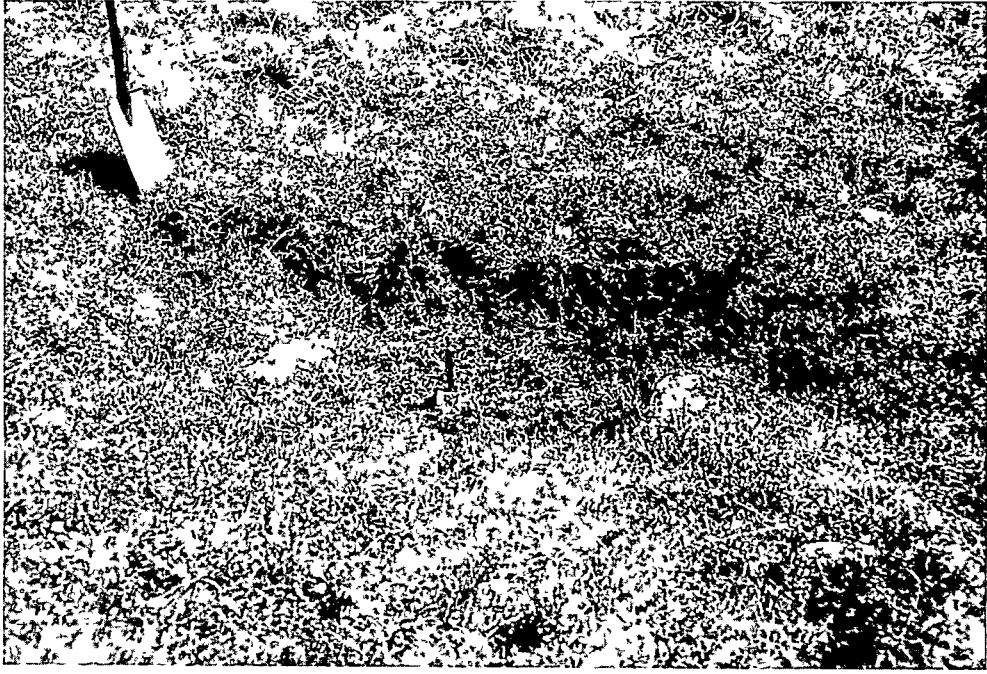

1

2

3

4

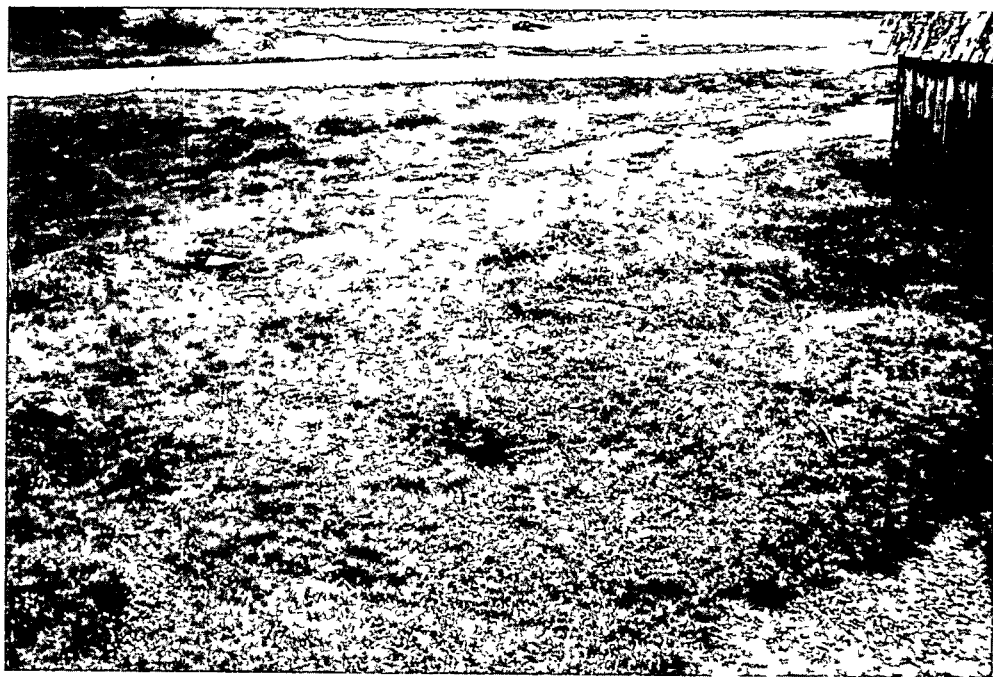
5

6

7

8

9

10

11

12

